

an unsuccessful experience of denuclearization. *Journal of Law and Political Sciences (JLPS)*. Vol. 20, issue 3-2019, p. 67-108.

5. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Сопілко І.М., Белкін М.Л. Проблема міжнародно-правових гарантій безпеки Україні як без'ядерної держави: від Будапешту-1994 до Рамштайну-2022. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2022. № 10. С. 65-72.

6. Умланд А. Подрывают ли Китай и французские политики режим нераспространения ядерного оружия? *Европейская правда*. 08.10.2022. URL: <https://www.euointegration.com.ua/rus/experts/2015/10/8/7039138/>

7. Вопрос ядерного оружия: Зеленский пригрозил отказом от Будапештского меморандума. *Украинская правда*. 19.02.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/19/7324636/>

8. Залужний В., Забродський М. Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд. *УКРІНФОРМ*. 07.09.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html>

УДК 342.72/.73(043.2)

Белкін М.Л., докторант, адвокат,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ, ПОРУШЕНИХ ЗАСТОСУВАННЯМ НОРМ ЗАКОНІВ, ВИЗНАНИХ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ

У практиці законотворення мають місце непоодинокі випадки прийняття законів чи окремих норм законів, які суперечать конституції. При цьому неконституційність таких норм не завжди є безспірною, тому ці норми існують певний період часу і регулюють відповідні правовідносини, порушуючи права та інтереси осіб. Насправді це характерно не тільки для України, а і для інших країн, що підтверджується дослідженнями у провідних демократичних країнах світу [1, 2 та ін.]. Однак антиконституційна законотворчість в Україні, на жаль, досягла, очевидно, рекордних проявів. Так, у монографії [3, с. 99-101], на підставі аналізу усього масиву рішень Конституційного Суду України (КСУ) за період з 24.06.1999 р. по 03.06.2013 р., встановлено, що за цей період КСУ із різних причин визнав неконституційними 17 законів, поданих Кабінетом Міністрів України (КМУ). Серед розглянутих законів тільки один у своєму законопроекті не містив положень, визнаних у наступному неконституційними. Всі інші законопроекти вносилися КМУ вже з неконституційними нормами.

Згідно ч. 2 ст. 152 Конституції України, закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з

дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Отже, виникає проблема застосування цих актів у період до ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність, а саме: як поновити права осіб, які порушені застосуванням до них неконституційного акту. Наприклад, особі, на підставі акту, згодом визнаного неконституційним, не виплачувалася у повному обсязі пенсія. Виникає питання повернення невиконаних сум після з'ясування КСУ неконституційності такого акту.

Ретроспективне значення рішень судів, які мають повноваження визнавати закони або їх окремі норми неконституційними, є предметом вивчення судової практики, а також наукових досліджень. Так, у рішенні Верховного Суду США *Marbury v. Madison* [1] наголошується: *«Питання, чи може акт, який суперечить Конституції, стати законом країни, є питанням, глибоко цікавим для Сполучених Штатів... Народ зібрався, щоб створити владу. Він передбачав її організацію та покладав на різні гілки (підрозділи) певні повноваження та встановлював певні обмеження, за які ці підрозділи не повинні виходити. Обмеження були викладені в письмовій Конституції, яка не слугувала б жодній меті, якщо за ці обмеження в будь-який час можуть вийти ті, кого передбачається обмежити. Оскільки Конституція є вищим першочерговим законом, незмінним звичайними засобами... законодавчий акт, що суперечить конституції, не є законом... Якщо два закони суперечать один одному, суди повинні прийняти рішення про дію кожного з них. Отже, якщо закон суперечить Конституції; якщо до конкретної справи застосовуються як закон, так і Конституція, так що суд повинен або вирішити цю справу відповідно до закону, нехтуючи Конституцією; або відповідно до Конституції, нехтуючи законом; суд повинен визначити, яка з цих суперечливих норм регулює справу. Це закладено в самій суті судового обов'язку. Якщо тоді суди повинні враховувати Конституцію, а Конституція перевершує будь-який звичайний акт законодавчого органу, Конституція, а не такий звичайний акт, повинна регулювати справу, до якої вони обидва застосовуються... застереження про верховенство (ст. VI, п. 2) надало Конституції перевагу над законами та договорами, передбачаючи, що мають застосовуватися лише закони, «які будуть прийняті відповідно до Конституції».*

З цих міркувань слідує, що норма, яка суперечить Конституції, не повинна застосовуватися не тільки після офіційного визнання її неконституційною, але й до такого визнання. Так, проф. О.І. Ющик зазначає [4], що застосування, навіть тимчасове, неконституційних законів чи їхніх окремих положень у системі законодавства суперечить загальним засадам, зазначеним у ст. 8 Конституції України. На підставі

неконституційних положень складаються відповідні правовідносини, утворюючи в загальному правопорядку антиконституційні «анклави», що ускладнюють процес правозастосування та можуть порушувати конституційні права громадян. Водночас з'являється можливість обійти конституційні вимоги й хоча б на деякий час, «легально» встановити певні відносини на підставі тимчасово чинних неконституційних положень закону.

Відомий французький вчений, професор Гі Бребан, який певний час займав також посаду генерального директора Міжнародного інституту адміністративних наук, наполягав на тому підході, що анулювання неправомірного акту в ході судового розгляду пов'язано з поширенням на нього дії зворотної сили. Якщо акт, прийнятий в 1956 році, анульовано в 1972 році, то вважається, що на нього поширюється зворотна дія. Він вважається анульованим з дати прийняття неправомірного акта. Це виняток заснований на дії зворотної сили. Скасований акт розглядається, отже, як такий, що ніколи не діяв; він вилучається з правового обороту із застосуванням зворотного ефекту, і адміністрація повинна усунути всі негативні наслідки, пов'язані з його дією, по можливості відновивши згаяне [2].

До аналогічного висновку приходять і українські касаційні суди, наприклад, у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020 року по справі № 4819/49/19, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05.09.2019 у справі № 638/9278/16-ц, провадження № 61-33331сво18 та ін. Разом із тим, питання потребує подальшого дослідження щодо умов України.

Література

1. Рішення Верховного Суду США *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803). URL: <https://www.law.cornell.edu/constitution-conan/article-3/section-2/clause-1/marbury-v-madison>
2. Guy Braibant. *Le droit administratif francais*. Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques Dalloz. Paris, 1984.
3. Белкін Л.М. *Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір: монографія*. Ужгород: ФОП Бреза, 2014. 552 с.
4. Ющик О.І. *Теоретичні основи законодавчого процесу: монографія*. Київ: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.